

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ข้าวเป็นสินค้าเกษตรที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศไทยมาอย่างยาวนาน สถานการณ์การผลิตข้าวของประเทศไทย ในปี 2558 พบว่า การผลิตข้าวนาปี ปีเพาะปลูก 2558/59 มีเนื้อที่เพาะปลูกลดลงจากปีเพาะปลูก 2557/58 เนื่องจากช่วงต้นฤดู (พ.ค.-มิ.ย. 58) ปริมาณน้ำฝนน้อย และปริมาณน้ำฝนรวมทั้งปีต่ำกว่าค่าเฉลี่ยปกติเกือบทุกภาคทำให้เกษตรกรปลูกข้าวลำข้าบบางพื้นที่ไม่สามารถปลูกข้าวนาปีได้ ประกอบกับราคามีแนวโน้มลดลง เกษตรกรบางส่วนจึงปรับเปลี่ยนไปปลูกพืชอื่นที่ขายได้ราคาดีกว่า เช่น อ้อยโรงงาน เป็นต้น สำหรับผลผลิตต่อไร่ลดลงเนื่องจากปริมาณน้ำฝนน้อยในระยะต้นกล้า และระยะแตกกอ และปริมาณน้ำไม่เพียงพอต่อการเจริญเติบโตบางพื้นที่ ต้นข้าวแห้งตาย นอกจากนี้บางพื้นที่ยังพบการระบาดของศัตรูพืช เช่น เพลี้ยไฟ ส่งผลให้ภาพรวมทั้งประเทศผลผลิตลดลง ข้าวนาปรัง ปีเพาะปลูก 2558/59 เนื้อที่เพาะปลูกลดลงจากปีเพาะปลูก 2557/58 เนื่องจากปริมาณน้ำในเขื่อนมีน้อยไม่เพียงพอต่อการเพาะปลูก รวมทั้งราคาข้าวมีแนวโน้มลดลง ส่วนผลผลิตต่อไร่ลดลงเล็กน้อยจากปริมาณน้ำไม่เพียงพอ (กรมการข้าว, 2558)

สำหรับการผลิตระดับโลก ปีเพาะปลูก 2557/58 ประเทศไทยมีการปลูกข้าวเป็นอันดับ 6 ของโลก มีเนื้อที่เก็บเกี่ยว 48.69 ล้านไร่ เท่ากับเนื้อที่เก็บเกี่ยวของปีเพาะปลูก 2556/57 ผลผลิต 28.24 ล้านตันข้าวสาร เพิ่มขึ้นจาก 28.16 ล้านตัน ร้อยละ 0.28 ส่วนผลผลิตต่อไร่ 580 กิโลกรัม เพิ่มขึ้นจาก 578 กิโลกรัม ร้อยละ 0.34 ในส่วนของปริมาณการผลิตข้าวของภูมิภาคอาเซียนในปี 2558 ปีเพาะปลูก 2557/58 อยู่ที่ประมาณ 209.64 ล้านตัน ลดลง 1,349 ตัน หรือลดลงร้อยละ 1.0 เมื่อเทียบกับปี 2557 ซึ่งมีปริมาณการผลิต 210.99 ล้านตัน เนื่องจากเนื้อที่เพาะปลูกข้าวลดลงโดยประเทศที่มีการผลิตข้าวลดลง ได้แก่ กัมพูชา มาเลเซีย เมียนมาร์ ฟิลิปปินส์ และไทย ขณะที่ประเทศบรูไน อินโดนีเซีย ลาว และเวียดนาม มีการผลิตข้าวเพิ่มขึ้น สำหรับปริมาณการส่งออกข้าว (ผ่านการสีแล้ว) ของภูมิภาคอาเซียนในปี 2558 มีจำนวน 21.25 ล้านตัน ลดลง 0.46 ล้านตัน หรือร้อยละ 2.12 เมื่อเทียบกับปี 2558 ซึ่งมีการส่งออกจำนวน 21.71 ล้านตัน เนื่องจาก ปริมาณการส่งออกที่ลดลงในประเทศผู้ส่งออกหลัก (ไทยและเวียดนาม) ปริมาณการนำเข้าข้าวของภูมิภาคอาเซียนในปี 2558 มีจำนวน 1.82 ล้านตัน ลดลง 1.29 ล้านตัน หรือร้อยละ 41 เมื่อเทียบกับปี 2557 ซึ่งมีปริมาณการนำเข้า 3.11 ล้านตัน โดยมีประเทศมาเลเซียเป็นผู้นำเข้ามากที่สุดจำนวน 0.535 ล้านตัน (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2558) จะเห็นว่าการส่งออกข้าวได้ส่งผลต่อการพัฒนาประเทศมาอย่างยาวนาน เกิดเป็นรายได้หลักของประเทศ แต่เกษตรกรไทยส่วนมากมีการปลูกข้าวโดยใช้สารเคมี ใช้เครื่องจักรในการผลิต และจากสถานการณ์ภัยแล้งในปี 2558 ที่ผ่านมาส่งผลให้ปริมาณพืชผลที่ผลิตได้ลดลงเฉพาะข้าวนาปีและนาปรังมีมูลค่าความเสียหายสูงถึง 6.81 หมื่นล้านบาท อีกทั้งสถานการณ์ราคาข้าวในปี 2558 ยังอยู่ในระดับค่อนข้างต่ำต่อเนื่องตามแรงกดดันที่เกิดจากปริมาณข้าวจึงคั่งค้างสต็อกจากโครงการจำนำข้าวกว่า 10 ล้านตัน รวมถึงภาวะเศรษฐกิจโลกที่กำลัง

ตกต่ำ ส่งผลต่อราคาสินค้าเกษตรลดต่ำลง จึงเป็นสาเหตุสำคัญที่เกษตรกรส่วนใหญ่จึงมีฐานะยากจน โดยครัวเรือนภาคการเกษตรมีหนี้สินเพิ่มขึ้นจาก 204.1 ล้านบาทในปี 2542 เป็น 453.3 ล้านบาท ในปี 2555 ในขณะที่หนี้สินครัวเรือนภาคเกษตรต่อ GDP เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 0.71 ในปี 2542 เป็นร้อยละ 1.10 ในปี 2555 (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2557)

จังหวัดกำแพงเพชร ในปีเพาะปลูก 2557/58 มีการปลูกข้าว 1.45 ล้านไร่ ของพื้นที่เกษตรทั้งหมด แบ่งออกเป็นมีเนื้อที่เพาะปลูกข้าวนาปี 1.06 ล้านไร่ ลดลงจาก 1.32 ล้านไร่ ปีเพาะปลูก 2556/57 เนื้อที่เก็บเกี่ยว 1.01 ล้านไร่ ลดลงจาก 1.31 ล้านไร่ ผลผลิตต่อไร่ 563 กิโลกรัม ลดลงจาก 583 กิโลกรัม มีเนื้อที่เพาะปลูกข้าวนาปรัง 0.405 ล้านไร่ ลดลงจาก 0.59 ล้านไร่ ปีเพาะปลูก 2556/57 เนื้อที่เก็บเกี่ยว 0.39 ล้านไร่ ลดลงจาก 0.59 ล้านไร่ ผลผลิตต่อไร่ 613 กิโลกรัม ลดลงจาก 617 กิโลกรัม (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2558)

ตำบลหนองหลวง อำเภอลานกระบือ อยู่ห่างทิศตะวันตกของตัวอำเภอลานกระบือ ห่างจากตัวอำเภอประมาณ 10.5 กิโลเมตร ห่างจากตัวจังหวัดกำแพงเพชร 45 กิโลเมตร มีพื้นที่รับผิดชอบทั้งหมด 89 ตารางกิโลเมตร หรือ 55,625 ไร่ แบ่งการปกครองออกเป็น 14 หมู่บ้าน ลักษณะพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มเป็นที่ราบดอนไม่มีแม่น้ำไหลผ่าน มีคลองธรรมชาติ ไม่มีภูเขาหรือมอที่ราบดอนจะใช้ในการปลูกพืชไร่ และใช้ตั้งถิ่นฐาน ส่วนที่ลุ่มจะใช้ทำนา บางแห่งมีการยกร่องปลูกไม้ผล ขุดสระเลี้ยงปลาด้วย ประชาชนประกอบอาชีพเกษตรกรรม ร้อยละ 91.37 ส่วนใหญ่ปลูกข้าว และองค์การบริหารส่วนตำบลหนองหลวงมีการส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงและพัฒนาเกษตรปลอดสารพิษให้เกษตรกรและชุมชน (ชุมชนหนองหลวง, 2559) แม้ว่าองค์การบริหารส่วนตำบลหนองหลวงจะส่งเสริมให้เกษตรกรน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโดยเน้นการประยุกต์ใช้กับการเกษตรที่เรียกว่า “เกษตรผสมผสาน” ด้วยการใช้อินทรีย์วัตถุ หลักการควบคุมศัตรูพืชโดยชีวภาพ และการรักษาความอุดมสมบูรณ์ของดิน การปลูกข้าวแบบเกษตรอินทรีย์หรือการใช้สารชีวภาพในการทำนาเป็นส่วนหนึ่งของเกษตรผสมผสาน ตามแนวพระราชดำริ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างเกษตรกร อาทิ การใช้ปุ๋ยอินทรีย์ สารกำจัดวัชพืชจากธรรมชาติและการดูแลเอาใจใส่ที่นาอย่างสม่ำเสมอทำให้เกษตรกรได้รับผลตอบแทนสูง (อรกช เก็จพิรุฬ, 2554) เกษตรกรบางรายจึงพยายามปรับเปลี่ยนวิธีการทำนาเพื่อให้ได้ผลผลิตเป็นข้าวปลอดภัย บ้างก็มีเป้าหมายให้เป็นข้าวอินทรีย์เนื่องจากเกษตรกรค้นพบว่า การปลูกข้าวอินทรีย์จะได้ผลผลิตที่ดี ต้นทุนที่ต่ำกว่าการใช้สารเคมี เมื่อผลผลิตออกสู่ตลาดราคาผลผลิตของข้าวอินทรีย์ยังสูงกว่าการเพาะปลูกข้าวแบบเกษตรเคมีอีกด้วย (พงศ์ดิรภาพ ทองศิริวิสุรเกตุ, 2559) จะเห็นว่าความสนใจในการใช้สารชีวภาพในการทำนาที่เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ แต่ก็ยังไม่ชัดเจนเพียงพอที่จะสร้างแรงจูงใจให้แก่เกษตรกรที่ปลูกข้าวแบบใช้สารเคมีปรับเปลี่ยนวิธีการทำนาได้

การศึกษาชี้ ผู้วิจัยจึงต้องการค้นหาคำตอบเพื่อยืนยันว่าในทางเศรษฐกิจแล้ว การปลูกข้าวแบบเกษตรอินทรีย์ดีกว่าการปลูกข้าวแบบเคมีจริงหรือไม่ โดยการศึกษาวิเคราะห์ต้นทุนและผลตอบแทนทางเศรษฐศาสตร์ของการปลูกข้าวแบบเกษตรเคมีและเกษตรอินทรีย์ ในตำบลหนองหลวง อำเภอลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร เพื่อสร้างความมั่นใจและแรงจูงใจให้กับเกษตรกรในการปลูกข้าวแบบเกษตรอินทรีย์ หรือเชื่อมโยงไปยังการปลูกพืชชนิดอื่นๆ ต่อไป ซึ่งจะช่วยให้

เกษตรกรที่มีฐานะยากจนสามารถยกระดับมาตรฐานการครองชีพ และเน้นการพึ่งพาตนเองตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างยั่งยืน

2. วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

เพื่อศึกษาต้นทุนและผลตอบแทนทางเศรษฐศาสตร์ของการปลูกข้าวแบบเกษตรเคมีและแบบเกษตรอินทรีย์ของตำบลหนองหลวง อำเภอลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร

3. ขอบเขตการวิจัย

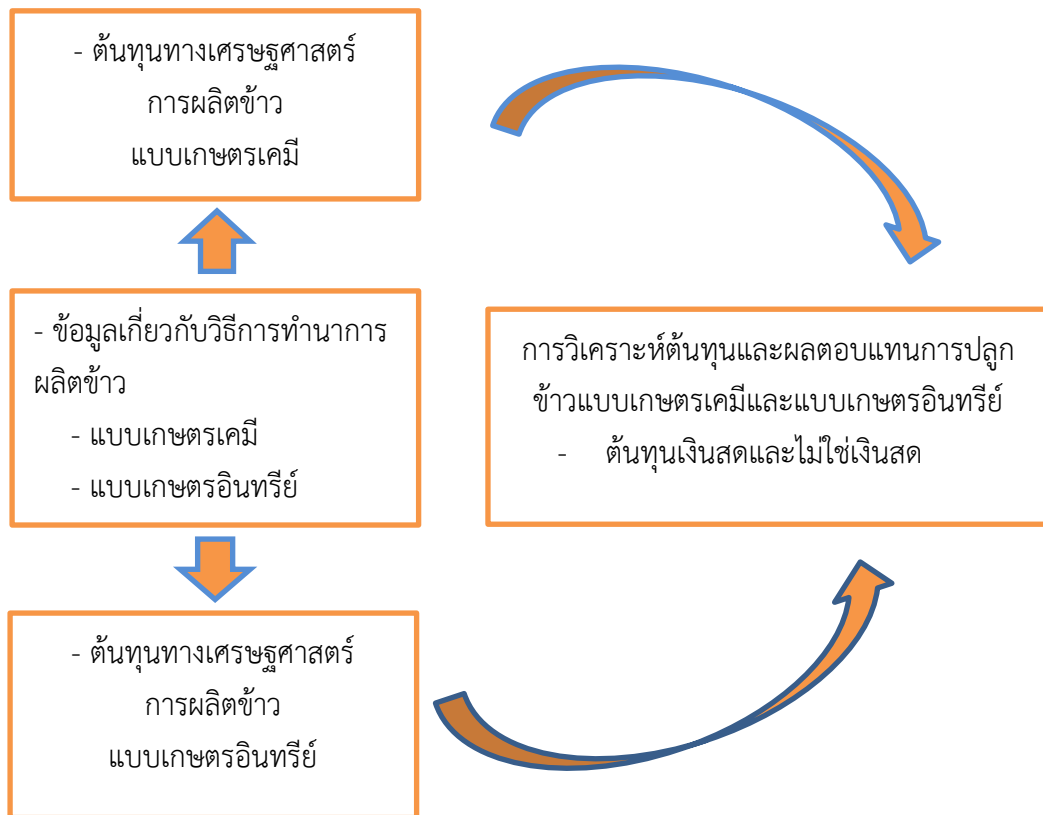
ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างจากเกษตรกรผู้ปลูกข้าวที่อาศัยอยู่ในตำบลหนองหลวง อำเภอลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร ปีการเพาะปลูก 2559/2560 โดยใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง 3 หมู่บ้าน โดยเลือกจากพื้นที่ที่อยู่ใกล้ชุมชนที่เกษตรกรส่วนใหญ่ปลูกข้าว คือ หมู่ที่ 1 บ้านหนองปากดง หมู่ที่ 2 บ้านลำมะโกรก และหมู่ที่ 10 บ้านวังสระทอง และเลือกตัวอย่างเกษตรกรผู้ปลูกข้าวในพื้นที่แบบเจาะจง จำนวน 15 คน ประกอบไปด้วยเกษตรกรที่ปลูกข้าวแบบเกษตรเคมี จำนวน 5 คน เกษตรกรที่ปลูกข้าวแบบเกษตรอินทรีย์ จำนวน 5 คน และเกษตรกรที่ปลูกข้าวแบบปลอดภัย จำนวน 5 คน

ขอบเขตด้านเวลา

ระยะเวลาตั้งแต่ 1 เมษายน 2560 ถึง 30 มีนาคม 2561

4. กรอบแนวความคิดของการวิจัย

5. คำนิยามศัพท์

1. การปลูกข้าวแบบเกษตรเคมี หมายถึง วิธีการปลูกข้าวที่เน้นการใช้เครื่องจักร ปุ๋ยเคมี สารควบคุมและการกำจัดศัตรูพืช สารป้องกันและกำจัดโรคแมลง เพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรให้มีผลผลิตสูงขึ้น
2. การปลูกข้าวแบบเกษตรอินทรีย์ หมายถึง วิธีการปลูกข้าวที่มุ่งให้เกิดความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจ โดยไม่ใช้สารเคมี หรือสารสังเคราะห์ต่างๆ เช่น ปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดแมลงและศัตรูข้าวในทุกขั้นตอนการผลิตและในระหว่างการเก็บรักษาผลผลิต
3. การปลูกข้าวแบบปลอดภัย หมายถึง วิธีการปลูกข้าวที่ยังใช้สารเคมีในการปลูกได้ โดยกำหนดให้ใช้ในระยะเวลาปลอดภัย คือ ระยะเวลาออกดอก หรือระยะที่ข้าวออกรวง เพื่อมิให้มีการตกค้างในปริมาณที่ระบุฯ อยู่ในเกณฑ์ที่ไม่เป็นอันตราย
4. ผลตอบแทนทางเศรษฐศาสตร์ หมายถึง มูลค่าของทรัพยากรที่ได้รับจากการจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตรโดยวิเคราะห์ในรูปของรายได้ทั้งหมด รายได้สุทธิ กำไรสุทธิ โดยคิดเฉลี่ยต่อพื้นที่เพาะปลูก 1 ไร่
5. ต้นทุนทางเศรษฐศาสตร์ หมายถึง ค่าใช้จ่ายต่างๆ ที่ต้องจ่ายจริงในการผลิตสินค้า และค่าใช้จ่ายที่ไม่ได้จ่ายจริงแต่ต้องประเมินขึ้นสำหรับการผลิตซึ่งผู้ผลิตเป็นเจ้าของได้เสียสละให้แก่การ

ผลิตนั้น โดยไม่ได้รับผลตอบแทนเป็นตัวเงิน ได้แก่ ต้นทุนคงที่ และต้นทุนผันแปรทั้งที่เป็นเงินสดและไม่เป็นเงินสด โดยคิดเฉลี่ยต่อพื้นที่เพาะปลูก 1 ไร่

6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เกษตรกรผู้ปลูกข้าวตำบลหนองหลวง สามารถนำข้อมูลที่ได้ไปใช้ในการพิจารณาเลือกแนวทางที่ดีที่สุดในการผลิตข้าว โดยพิจารณาจากต้นทุนและผลตอบแทนจากการปลูกข้าวแบบเกษตรอินทรีย์และเกษตรเคมี

2. องค์การบริหารส่วนตำบลหนองหลวง และหน่วยงานภาครัฐ สามารถนำผลที่ได้ไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาชุมชน เพื่อส่งเสริมให้เกษตรกรหันมาปลูกข้าวเกษตรอินทรีย์เพื่อลดต้นทุนในการผลิต

3. สามารถเปรียบเทียบต้นทุนและผลตอบแทนระหว่างการปลูกข้าวเกษตรอินทรีย์และเกษตรเคมี